

‘Η ἔκταση αὐτοῦ τοῦ κειμένου καὶ ἡ ἀνάγκη συνεπῶς γὰρ δημοσιευτεῖ σὲ πολλὲς συνέχειες, μᾶς ὑποχρεώγει γὰρ παρουσιάσουμε προεισαγωγικὰ μιὰ περίληψη τῶν κυριωτέρων θέσεών του.

Αγτίθετα μὲ τὴν δραστηριότητα τῶν μαζῶν στὶς καθυστερημένες χῶρες ἡ πολιτικὴ ἀπάθεια τῶν ἐργατῶν ποὺ βασίᾳς καιρὸς τώρα, φάνεται νὰ χαρακτηρίζει τὶς σύγχρονες καπιταλιστικὲς κοινωνίες. Στὴ Γαλλία ὁ Γκωλισμὸς (ἢ πολιτικὴ ποὺ ἐπιχειρεῖ τὸν ἐκσυγχρονισμὸν τοῦ καπιταλισμοῦ) δὲν ἔγινε δυνατὸς παρὰ χάρις σ’ αὐτὴ τὴν ἀπάθεια, ποὺ μὲ τὴ σειρά του τὴν ἐσπρωξε πιὸ πέρα. Ο μαρξισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσει νὰ λέγεται πρὶν ἀπὸ ὅλα θεωρία τὶς προλεταριακῆς ἐπανάστασης στὶς προχωρημένες χῶρες καὶ γὰρ μὴν ἀσχολεῖται μὲ τὰ παρακάτω προβλήματα: σὲ τί συγίσταται ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τοῦ καπιταλισμοῦ ποιός εἶναι δεσμός του μὲ τὴν πολιτικὴ ἀπάθεια τῶν μαζῶν ποιές εἶναι οἱ συνέπειες γιὰ τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα;

Πρῶτα - πρῶτα πρέπει γὰρ διαπιστωθοῦν καὶ γὰρ περιγραφοῦν τὰ καινούργια καὶ μὲ μόνιμο χαρακτῆρα χαρακτηριστικὰ τοῦ καπιταλισμοῦ. Οἱ διευθύνουσες τάξεις κατάφεραν γὰρ ἐλέγχουν τὸ ὄφος τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας καὶ γὰρ ἀποτρέπουν τὶς μεγάλες κρίσεις. Η ἀριθμητικὴ σημασία τῆς ἀνεργίας ἔχει σὲ μεγάλο βαθμὸ μειωθεῖ. Ο πραγματικὸς ἐργατικὸς μισθὸς αὔξανει μὲ ἔναν ρυθμὸ πολὺ πιὸ γρήγορο καὶ σταθερὸ ἀπὸ δέο στὸ παρελθόν, προάγοντας μιὰ αὖξηση τῆς μαζικῆς κατανάλωσης ποὺ εἶναι ἔξ ἀλλου ἀπαραίτητη στὴ λειτουργία τῆς οἰκονομίας καὶ αὐτὸς δρυθμὸς εἰς τὸ ἔξης δὲν γίνεται νὰ ἀνατραπεῖ. Τὰ συγδικάτα ποὺ ἔχουν γίνει ἀπαραίτητοι τροχοὶ τοῦ συστήματος διαπραγματεύονται τὴν εύπειθεια τῶν ἐργατῶν ἔναντι τῶν αὐξήσεων τοῦ μισθοῦ. Η πολιτικὴ ζωὴ κυλᾶ ἀποκλειστικὰ ἀνάμεσα σὲ εἰδικούς καὶ δ

πληθυσμὸς ἀδιαφορεῖ γιαυτὴν. Δὲν ὑπάρχουν πιὰ πολιτικὲς δργαγώσεις στὶς δποῖες νὰ συμμετέχει ἡ ἐργατικὴ τάξη ἢ ποὺ νὰ τὶς ὑποστηρίζει: μὲ τὴ δράση της. "Εξω ἀπὸ τὴν παραγωγὴ τὸ προλεταριστὸ δὲν ἔμφαγίζεται πιὰ σὰν τάξη ποὺ ἔχει δικούς της σκοπούς. 'Ολόκληρος ὁ πληθυσμὸς περγάσει σὲ μιὰ κατάσταση ἢ πολιτικὴ ταξιδιώτης, ἀσχολούμενος μὲ τὶς ὑποθέσεις του, ἐπειδὴ οἱ ὑποθέσεις τῆς κοινωνίας ἔφεύγουν ἀπὸ τὴ δράση του.

Σύμφωνα μ' ἔκείγουσ ποὺ εἶναι αἰχμάλωτοι τῶν σχημάτων τῆς παράδοσης θὰ ἔπειτε λοιπὸν νὰ καταλήξουμε κυριολεκτικὰ στὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν ὑπάρχει πιὰ ἐπαγαστατικὴ προοπτικὴ. Πράγματι γιὰ τὸν κλασικὸ μαρξισμό, οἱ «ἀντικειμενικὲς» ἀντιφάσεις τοῦ καπιταλισμοῦ ἥταν οὐσιαστικὰ οἰκονομικοῦ τύπου καὶ ἡ θεμελιακὴ ἀνικανότητα τοῦ συστήματος νὰ ἴκανοποιήσει τὶς οἰκονομικὲς διεκδικήσεις τῶν ἐργατῶν, ἔκανε ὥστε αὐτὲς οἱ ἀντιφάσεις νὰ γίνονται τὸ κίνητρο τῆς ταξικῆς πάλης. Οἱ ίδεες αὐτὲς ἀντιστοιχοῦν σὲ μερικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ καπιταλισμοῦ τοῦ χθὲς καὶ καταρρέουν μπρὸς στὴ σύγχρονη πεῖρα. Κι' αὐτὸ γιατὶ δὲν ἔχουν λάβει ὑπὸψη, παρὰ μόνο ἔξωτερικὲς ὅψεις τοῦ καπιταλισμοῦ. Οἱ «ἀντικειμενικὲς» οἰκονομικὲς ἀντιφάσεις ἔξαφανίζονται μὲ τὴν ὄλοκληρωτικὴ συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου (ἀνατολικὲς χῶρες), ἀλλὰ καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐπέμβασης τοῦ κράτους ποὺ ἀσκεῖται σήμερα στὶς δυτικὲς χῶρες, εἶναι ἀρκετὸς γιὰ νὰ διορθώσει τὶς διαταραχὴς τῆς οἰκονομίας ποὺ ἔμφαγίζονται σποραδικά. Τὸ ἐπίπεδο τῶν μισθῶν δὲν προσδιορίζεται ἀπὸ «ἀντικειμενικοὺς» οἰκονομικοὺς νόμους ἀλλὰ οὖσιαστικὰ ἀπὸ τὴν ταξικὴ πάλη. Ἡ αὔξηση τῶν μισθῶν ἐφ' ὄσον δὲν ἔπειρνάει τὴν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας μπορεῖ νὰ γίνει ἀπὸ τὸν καπιταλισμό. Ἡ παραδοσιακὴ ἀποψη εἶναι ἐπίσης λαθεμένη στὸ φιλοσοφικὸ πεδίο. Μηχανιστικὴ καὶ ἀντικειμενιστικὴ ἔγάζει ἀπὸ τὴν ιστορία τὴ δράση τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν τάξεων γιὰ νὰ τὰ ἀντικαταστήσῃ μὲ μὰ «ἀντικειμενικὴ δυναμικὴ» καὶ μὲ «φυσικοὺς νόμους» καὶ δημιουργεῖ ἀπὸ τὴν προλεταριακὴ ἐπαγάσταση ἔνα ἀνακλαστικὸ ἔξέγερσης κατὰ τῆς πείγας ἀπὸ ὅπου δὲν διέπουμε πῶς θὰ μποροῦσε ποτὲ μᾶς σοσιαλιστικὴ κοινωνία νὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα. Κι' ἀκόμη: ἡ γνώση τῶν ἐλατηρίων τῆς κρίσης τοῦ καπιταλισμοῦ, εἶναι γιαυτὴν ὁ κληρος τῶν εἰδικειμένων θεωρητικῶν καὶ ἡ λύση αὐτῆς τῆς κρίσης ἔνα ἀπλὸ ζήτημα «ἀντικειμενικῶν» μετασχηματισμῶν ποὺ θὰ ἔξαφάνιζε τὴν ἀτομικὴ ίδιο-

κτησία και τὴν ἀγορὰ και ποὺ δὲν κάνουν καθόλου ἀναγκαία μία αὐτόνομη ἐπέμβαση τοῦ προλεταριάτου. Λύτη ἡ ἀποφη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι και δὲν θταν στὴν ἴστορία παρὰ ἡ θεμελίωση μιᾶς γραφειοκρατικῆς πολιτικῆς.

Τῇ θεμελιακῇ ἀντίφαση τοῦ καπιταλισμοῦ δρίσκεται μέσα στὴν παραγωγὴ και τῷ ἐργασίᾳ. Εἶναι ἡ ἀντίφαση ποὺ περιέχεται μέσα στὴν ἀπαλλοτρίωση τοῦ ἔργατη· ἡ ἀνάγκη ιὰ τὸν καπιταλισμὸν καταντήσει τοὺς ἔργατες ἀπλοὺς ἔκτελεστές και ἡ ἀνικανότητά του νὰ λειτουργήσει δην πετύχει σ' αὐτό· ἡ ἀνάγκη του γράμματος: ήσει συγχρόνως τὴν συμμετοχὴν και τὸν ἀποκλεισμὸν ὥν ἔργαζομένων σχετικὰ μὲ τὴν παραγωγὴ (δην τοὺς πλαίτες σχετικὰ μὲ τὴν πολιτικὴ κλπ.). Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη πραγματικὴ ἀντίφαση τῆς σύγχρονης κοινωνίας και ἡ κυριώτερη πηγὴ τῆς κρίσης της. Δὲν μπορεῖ αὐτὴ νὰ ἐλαττωθεῖ μὲ μεταρρυθμίσεις, μὲ τὴν ἀνοδο τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς ἢ μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας και τῆς «ἀγορᾶς». Δὲν θὰ ἐξαφανισθεῖ παρὸτε μὲ τὴν ἐγκατάσταση τῆς συλλογικῆς διαχείρησης ἀπὸ τοὺς ἔργαζομένους τῆς παραγωγῆς και τῆς κοινωνίας. Ἀντικείμενο μιᾶς καθημερινῆς πείρας τοῦ προλεταριάτου, εἶναι τὸ μόνο πραγματικὸ θεμέλιο τῆς σοσιαλιστικῆς του συγείδησης κι' αὐτὸ ποὺ δίνει στὴν πάλη τῶν τάξεων κάτω ἀπὸ τὸν καπιταλισμὸ τὸν παγκόσμιο και διαρκὴ χαρακτῆρα του. Ορίζει τὸ πλαστικὸ τῆς ἴστορίας και τὴ δυναμικὴ τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἴστορία και ἡ δυναμικὴ τῆς τάξικῆς πάλης. Η δυναμικὴ αὐτὴ εἶναι ἵστορικὴ και δχεὶ «ἀντικειμενική», γιατὶ τροποποιεῖ σταθερὰ τὶς συνθῆκες δην ἀναπτύσσεται και τοὺς ἀντιπάλους τοὺς ἴδιους και προσφέρει μιὰ συλλογικὴ πείρα και μιὰ συλλογικὴ δημιουργία. Η ταξικὴ πάλη προσδιόρισε σ' ἓνα βαθμὸ ἀναπτυσσόμενο τὴν ἐξέλιξη τῆς τεχνολογίας, τῆς παραγωγῆς, τῆς οἰκονομίας και τῆς πολιτικῆς και ἐπέδιασε στὸν καπιταλισμὸ ἅμεσα ἡ ἔμμεσα τὶς βαθειές ἀλλαγές ποὺ διαπιστώνουμε σήμερα.

Στὸ «ύποκειμενικὸ» πεδίο αὐτὲς οἱ τροποποιήσεις ἔχονται: ἀπὸ τὴ συσσώρευση στὶς κυρίαρχες τάξεις μιᾶς πείρας τῆς κοινωνικῆς πάλης και τὴν ἐμφάνιση μιᾶς νέας καπιταλιστικῆς πολιτικῆς. Κυριαρχούμενη ἀπὸ τὴν ἴδεολογία τοῦ «λαϊσὲ φαῖρ» και περιορίζοντας τὸ κράτος στὸ ρόλο τοῦ χωροφύλακα ἡ καπιταλιστικὴ

πολιτική ήταν άλλοτε για τους μαρξιστές συνώνυμη μὲ τὴν ἀπλὴ καὶ καθαρὴ ἀνικανότητα. Σήμερα ἀναγγωρίζει τὴν γενικὴ εύθυνη τοῦ κράτους, ἐπεκτείνει σταθερὰ τὶς λειτουργίες του καὶ τοῦ παρέχει σκοπούς ποὺ ἡ πραγματοποίησή τους δὲν ἀφήνεται πιὰ στὴν «αὐτόνομη» λειτουργία τῆς οἰκονομίας (πλήρης ἀπασχόληση, οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη, κλπ.). Αύτὸς τὸ κράτος τείνει γὰς ὑπόταξει στὸν ἔλεγχό του ὅλες τὶς σφαῖρες τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητας καὶ παίρνει ἀπὸ αὐτὸς τὸ γεγονός, δποια κι ἀν εἶναι ἡ μορφὴ του ἔνα χαρακτήρα δ λοκηρωτικό.

Στὸ «ἀντικειμενικὸν» πεδίο οἱ μετασχηματισμοὶ τοῦ καπιταλισμοῦ μεταφράζονται ἀπὸ τὴν αὕξουσα γραφειοκρατικοποίησην, διευθύνονται στὴν αὔξουσα πού, δρίσκοντας τὴν ἀρχὴ τῆς μέσα στὴν παραγωγὴ, ἐπεκτείνεται στὴν οἰκονομία καὶ τὴν πολιτικὴ καὶ στὸ τέλος κατακτᾶ θλους τοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Πηγαίνει πλάι-πλάι προφανῶς μὲ τὴν ἐπέκταση καὶ τὴν ὑπεροχὴ τῆς γραφειοκρατίας σὰν διευθύνουσας κάστας. Ἡ συγχεντρωποίηση καὶ ἡ καπιταλικοποίηση, ἀλλες ὅψεις τοῦ ίδιου φαινομένου ἐπιφέρουν μὲ τὴ σερά τους σημαντικὲς τροποποιήσεις στὴ λειτουργία τῆς οἰκονομίας.

Ἄλλὰ τὸ πιὸ διαθὺ ἀποτέλεσμα τῆς γραφειοκρατικοποίησης εἶναι αὐτό: ἐφ' ὅσον ἡ «ὅργανωση» καὶ ἡ «ὅρθολογικοποίηση» τῶν συλλογικῶν δραστηριοτήτων θεωρεῖται σὰν ἔργο ποὺ γίνεται ἔξι ἀπὸ αὐτές, αὐτὸς καταλήγει στὴν καταστροφὴ τῶν ἐννοιῶν ποὺ ὁ καπιταλισμὸς ἔχει προκαλέσει καὶ παράγει τὴ μαζικὴ ἀνευθυνότητα. Ἡ ἀπολιτικοποίηση τῶν ἀτόμων εἶναι τὸ πόρισμα αὐτῶν τῶν φαινομένων.

Ἡ ίδεώδης τάση τοῦ γραφειοκρατικοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι ἡ σύσταση μιᾶς κοινωνίας δλοκληρωτικὰ ιεραρχημένης καὶ σὲ διαρκὴ «ἐπέκταση» ὅπου ἡ αὔξουσα ἀλλοιρίωση τῶν ἀνθρώπων στὴν ἔργασία θὰ συμψηφίζοταν μὲ τὴν «ἄνοδο τοῦ ἐπιπέδου τῆς ζωῆς» καὶ ὅπου ἡ πρωτοβουλία θὰ ἀφηγούταν στοὺς «ὅργανωτές». Τοποθετημένη ἀντικειμενικὰ μέσα στὴ σύγχρονη κοινωνικὴ πραγματικότητα αὐτὴ ἡ τάση συμπίπτει μὲ τὸν τελικὸν σκοπὸν τῶν διευθυντικῶν τάξεων: νὰ χαλιναγγήσουν τὴν ἔξέγερση τῶν ἔχμεταλλευομένων ζεύοντάς τους στὸ ἄρμα πίσω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο ζωῆς, ἔξαρθρώγοντας τὴν ἀλληλεγγύη τους μὲ τὴν ιεραρχικοποίηση, γραφειοκρατικοποιόντας κάθε συλλογικὴ προσπάθεια. Συγεινητὸς ἡ ὅχι αὐτὸς εἶναι ὁ γραφειοκρατικὸς καπιταλιστικὸς σκο-

πός: τὸ πραχτικὸν νόημα ποὺ ἐνοποιεῖ τὶς πράξεις τῶν κυρίαρχων τάξεων καὶ τὰ ἀντικειμενικὰ προτσές ποὺ ἔκπλισσονται στὴν κοινωνία τους. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἀποτυχαίνει γιατὶ δὲν ξεπερνάει τὴν βασικὴν ἀντίφασην τοῦ καπιταλισμοῦ· ἀντίθετα τὴν μεγαλώνει ἀπεριόριστα. Ἡ αὖτουσα γραφειοκρατικοποίηση τῶν κοινωνικῶν δραστηριοτήτων ἐπεχτείνει σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τὴν συμφυὴν σύγκρουση στὴ διαίρεση διευθυντῶν - ἔκτελεστῶν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀλογικότητα τῆς γραφειοκρατικῆς διαχείρησης. Ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸς ὁ καπιταλισμὸς δὲν μπορεῖ ἀπολύτως ν' ἀποφύγει τὶς κρίσεις (ρήγματα τῆς δημοκρατίας λειτουργίας τῆς κοινωνίας) παρόλο ποὺ αὐτὲς δὲν εἶναι ἔνδος μοναδικοῦ τύπου καὶ δὲν προχωροῦν μὲ μιὰ δυναμικὴ ποὺ γὰρ ἔχει συγάφεια καὶ δημοιογένεια. Στὸ έδαφος τῆς ίδιας ἔμμονης ἀντίφασης τοῦ καπιταλισμοῦ οἱ παλιὲς παραστάσεις τῆς ἀλογικότητάς του ἔχουν ἀντικατασταθεῖ μὲ καινούργιες.

Ἄλλα ἀντίφαση καὶ κρίσεις δὲν ἔχουν μιὰ ἐπαναστατικὴ σημασία παρὰ μόνο διὰ μέσου τῆς πάλης τῶν τάξεων. Ἡ σημερινὴ κατάσταση ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψην εἶναι διφορούμενη. Στὴν παραγωγὴν ἡ πάλη αὐτὴ διαδηλώνει ἀκριβῶς στὶς χῶρες τὶς πιὸ σύγχρονες, μιὰ ἔνταση ἀγγωστη ἀλλοτε, καὶ τείνει γὰρ θέσει τὸ πρόβλημα τῆς διαχείρησης τῆς παραγωγῆς. Ἀλλὰ ἔξω ἀπὸ τὶς ἐπιχειρήσεις δὲν ἔκδηλωνται πιά, ἡ καλλίτερα μόνο ἀκρωτηριασμένη καὶ παραμορφωμένη ἀπὸ τὶς γραφειοκρατικὲς δργανώσεις. Ἡ ἀπουσία αὐτὴ τοῦ προλεταριάτου στὴν κοινωνία ἔχει ἐπίσης μιὰ διπλὴ σημασία. Μεταφράζει μιὰ γίνη τοῦ καπιταλισμοῦ: ἡ γραφειοκρατικοποίηση τῶν δργανώσεων διώχγει τοὺς ἐργάτες ἀπὸ τὴν συλλογικὴν δράση, ἡ ἐκθεμελίωση τῆς παραδοσιακῆς ιδεολογίας καὶ ἡ ἀπουσία ἔνδος σοσιαλιστικοῦ προγράμματος τοὺς ἔμποδίζει νὰ γενικεύσουν τὴν κριτικὴν τους τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ τὴν μετασχηματίσουν σὲ ἀντίληψη θετικὴ μᾶς καινούργιας κοινωνίας, ἡ φιλοσοφία τῆς κατανάλωσης διαπεργᾶ τὸ προλεταριάτο ἀλλὰ ἐπίσης, συγκροτεῖται μιὰ πεῖρα τῆς νέας φάσης τοῦ καπιταλισμοῦ, ποὺ μπορεῖ νὰ δῦνηται σὲ μιὰ κριτικὴ τῶν μορφῶν ζωῆς κάτω ἀπὸ τὸν καπιταλισμό, πολὺ πιὸ βαθειά καὶ γενικὴ ἀπὸ δτι στὸ παρελθόν καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸς σὲ μιὰ ἀναγέωση τοῦ σοσιαλιστικοῦ σκοποῦ στὸ προλεταριάτο σ' ἔνα ἐπίπεδο ὑψηλότερο.

Ἡ ὥριμανση τῶν προύποθέσεων τοῦ σοσιαλισμοῦ ἔξακολουθεῖ ἐπομένως χωρὶς αὐτὸς γὰρ σημαίνει μιὰ ὥριμανση καθαρὰ ἀντικειμε-

γιακή (αύξηση τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ή τῶν ἀντιφάσεων) οὔτε μιὰς ώρίμανσης καθαρὰ ὑποκειμενική (ἀποκρυστάλλωση τῆς πείρας που ἔχουν πραγματοποίηση οἱ προλετάριοι) ἀλλὰ η συσσώρευση τῶν ἀντικειμενικῶν συνθηκῶν μιᾶς πρόσφορης συγείδησης. Τὸ προλεταριάτο δὲν μποροῦσε νὰ ἔξαλείψῃ τὸ ρεφορμισμὸν καὶ τὸ γραφειοχρατισμὸν χωρὶς νὰ τοὺς ἔχει ζήσει, δηλαδὴ χωρὶς νὰ τοὺς ἔχει παράγει σὰν κοινωνικὲς πραγματικότητες. Τὸ ὥρα α η ἐργατικὴ διαχείρηση, τὸ ξεπέρασμα τῶν καπιταλιστικῶν ἀξιῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κατανάλωσης σὰν αὐτοσκοπὸς ἐμφαγίζονται στὸ προλεταριάτο σὰν η μόνη διέξοδος.

Αὐτὲς οἱ συνθῆκες ἐπιβάλλουν στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα βαθειές μεταμορφώσεις. Ἡ κριτικὴ του τῆς κοινωνίας, οὐσιώδης γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς ἐργάτες νὰ ἀξιοποιήσουν καὶ νὰ γενικεύσουν τὴν ἀμεσηπεῖρα τους πρέπει ὅλοκληρωτικὰ νὰ ἀναπροσαγατολιστεῖ. Πρέπει νὰ ἀφιερωθεῖ χυρίως στὸ νὰ περιγράψῃ καὶ νὰ ἀναλύσει τὶς ἀντιφάσεις καὶ τὴν ἀλογικότητα τῆς γραφειοχρατικῆς διαχείρισης σὲ δλα τὰ ἐπίπεδα, νὰ καταγγείλει τὸν παράλογο χαρακτῆρα τῆς σύγχρονης ἐργασίας τὸν ἀσυμβίβαστο μὲ τὸν ἀνθρωπὸν ἀποκαλύψει τὴν αὐθαιρεσία καὶ τὴν τερατωδία τῆς ιεραρχίας στὴν παραγωγὴ καὶ στὴν κοινωνία. Μὲ τρόπο ἀντίστοιχο, η πάλη γύρω ἀπὸ τὴν ὄργανωση καὶ τὶς συνθῆκες ἐργασίας καὶ ζωῆς στὴν ἐπιχείρηση καὶ η πάλη κατὰ τῆς ιεραρχίας πρέπει νὰ εἶναι τὸ κεντρικὸ στοιχεῖο τοῦ προγράμματος τῶν διεκδικήσεων. Ἐξ ἀλλού μέσα στὶς συνθῆκες τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ, τὸ οὐσιώδες πρόβλημα εἶναι ο τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν ταξικὴ πάλη στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐπιχείρησης σὲ κεῖνο τῆς κοινωνίας στὸ σύνολό της. Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα δὲν θὰ μπορέσει νὰ ἔκπληρώσει τὸ ρόλο του ὡς πρὸς αὐτὸ παρὰ μόνο ἀν ἔξαλείψῃ τὶς ἀμφιβολίες που βαρύνουν πάνω στὴν ίδεα τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀν καταγγείλει ἀγελέητα τὶς ἀξίες τῆς σύγχρονης κοινωνίας, καὶ ἀν παρουσιάσει στὸ προλεταριάτο τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα τέτοιο ποὺ εἶναι: ἔνα πρόγραμμα ἔξανθρωπισμοῦ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς κοινωνίας.

Τὰ καθήκοντα αὐτὰ δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὰ ἔκπληρώσει τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα παρὰ μόνο ἀν πάψει νὰ ἐμφανίζεται σὰν ἔνα πολιτικὸ κίνημα τῆς παράδοσης—ἡ πολιτικὴ τῆς παράδοσης πέθανε—καὶ γίνει ἔνα κίνημα ὅλοκληρωμένο ποὺ νὰ ἀναφέρεται στὸ κάθε τι ποὺ οἱ ἀνθρώποι κάνουν μέσα στὴν κοινωνία καὶ πρὸ πάγ-

των μέσα στήν καθημερινή πραγματική ζωή τους. Πρέπει λοιπόν έξι ίσου νὰ πάψει νὰ είναι μιὰ δργάνωση εἰδικῶν και νὰ γίνει ένας τόπος θετικῆς κοινωνικοποίησης όπου τὰ διτομα ξαναμαθαίνουν τὴν ἀληθινή συλλογική ζωή διαχειριζόμενα τὶς δικές τους οποθέσεις και ἀναπτυσσόμενα μέσω τῆς ἐργασίας γιὰ ένα κοινὸ σκοπό.

Τέλος εἶναι φανερό *ὅτε* οἱ κληρονομημένες θεωρητικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα—και ἡ ίδια ἡ ἀντιληψη γι' αὐτὸ πού *είναι* μιὰ ἐπαναστατικὴ θεωρία—πρέπει νὰ τροποποιηθοῦν *ριζικά*.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΦΡΙΑΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΥ
ΔΙΕΓΘΩΝΤΗΣ: ΑΝ.ΚΑΘΗΓΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ

I. Μερικά ένδιαφέροντα χαρακτηριστικά του σύγχρονου καπιταλισμοῦ.

Θὰ περιοριστοῦμε κατ' ἀρχὴν στὴν περιγραφὴ τῶν νέων φαινομένων (νέων πραγματικὰ ή νέων ἐν σχέσει μὲ τὴν κατὰ παράδοση μαρξιστικὴ θεωρία). Δὲν θὰ δώσουμε γιὰ τὴν στιγμὴν μιὰ ἀνάλυση ἀκόμα λιγότερο μιὰ συστηματικὴ ἔρμηνεία.

A. Ο καπιταλισμὸς κατορθώνει νὰ ἐλέγχει τὸ ἐπίπεδο τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας σ' ἕναν τέτοιο βαθμὸν ὥστε οἱ διακυμάνσεις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ζήτησης νὰ διατηροῦνται σὲ στενὰ δρια καὶ κρίσεις ὅμοιες μ' αὐτὲς ποὺ γνωρίσαμε πρὸ τοῦ πολέμου γὰρ ἀποκλείονται ἀπὸ δῶ καὶ πέρα. Αὐτὸν εἶναι ἀποτέλεσμα τόσῳ τῶν τροποποιήσεων στὴν οἰκονομία τὴν ἴδια, δσο καὶ τῶν νέων σχέσεων ἀνάμεσα στὸ κράτος καὶ τὴν οἰκονομία! Πρῶτον ἡ ἔκταση τῶν αὐτομάτων διακυμάνσεων τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας ἔγει σημαντικὰ περιοριστεῖ γιατὶ τὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν τὴν συνολικὴ οἰκονομικὴ ζήτηση ἔχουν γίνει πολὺ πιὸ σταθερά.

Αὐτὴ ἡ σταθερότητα μὲ τὴν σειρὰ της εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα πολλῶν παραγόντων. Ἡ ἀνύψωση τοῦ ποσοστοῦ τῶν μισθῶν, ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μὲ τὸν μῆγα ἀμοιβολένων μισθωτῶν, ἡ εἰσαγωγὴ τῶν ἐπιδομάτων ἀνεργίας, ἔχουν περιορίσει τὶς μεταλλαγὲς στὴ ζήτηση ἀγαθῶν καταγάλωσης —συνεπῶς ἐπίσης τὶς μεταλλαγὲς στὴν παραγωγὴ αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν. Αὐτὲς ἔχουν ἐπίσης πολὺ ἐλαττώσει τὸ ἐπισωρευτικὸν ἀποτέλεσμα ποὺ αὐτὲς οἱ μεταλλαγὲς εἶχαν στὸ παρελθόν. Ἡ διαρκὴς καὶ ἀμετάκλητη αὔξηση τῶν κρατικῶν δαπανῶν δημιουργεῖ μιὰ σταθερὴ ζήτηση ποὺ ἀπορροφᾷ 20 - 25% τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος. "Αγ ὑπολογίσουμε τὴν δρα-

στηριότητα τῶν παρακρατικῶν δργανισμῶν καὶ τὰ κεφάλαια ποὺ «μεταβιβάζονται» ἀπὸ τὸ κράτος, ὁ δημόσιος τομέας ἐλέγχει ἢ διαχειρίζεται στὴν περίπτωση δρισμένων χωρῶν μέχρι 40 ἢ 45% τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος. Τέλος ἡ καπιταλιστική συσσώρευση τῆς ὅποιας οἱ διακυμάνσεις ἥταν κυρίως ὑπεύθυνες τῆς οἰκονομικῆς ἀστάθειας στὸ παρελθόν, ποικίλει τοῦ λοιποῦ πολὺ λιγότερο. Πρῶτον γιατὶ οἱ ἐπεγδύσεις τείνουν νὰ γίνουν πιὸ ὀγκώδεις καὶ πιὸ μακροπρόθεσμες. Κατόπιν γιατὶ ἡ ἐπιτάχυνση τῆς τεχνικῆς προόδου προκαλεῖ ἢ ἔξαναγκάζει τὶς ἐπιχειρήσεις νὰ ἐπενδύουν μὲ ἔναν τρόπο πολὺ πιὸ συνεπῆ. Καὶ τέλος γιατὶ ἡ συνεχῆς ἐπέκταση δικαιολογεῖ στὰ μάτια τῶν καπιταλιστῶν μιὰ πολιτική ἐπεγδύσεων σταθερὰ αὐξανόμενη ἢ ὅποια μὲ τὴν σειρὰ της εύγοει τὴν ἐπέκταση καὶ ἐπικυρώνει ἐκ τῶν ὑστέρων αὐτὴ τὴν πολιτική.

Δεύτερον ὑπάρχει μιὰ συγειδητὰ συνεχιζόμενη ἐπέμβαση τοῦ κράτους γιὰ νὰ διατηρεῖ τὴν οἰκονομικὴ ἐπέκταση. Ἀκόμα, ἀν ἡ πολιτικὴ τοῦ καπιταλιστικοῦ κράτους εἶναι ἀνίκανη νὰ ἀποφεύγει στὴν οἰκονομία τὶς ἐγαλλαγές τῶν φάσεων ὕφεσης καὶ ἀνόδου καὶ ἀκόμα λιγότερο νὰ ἔξασφαλίζει τὴν λογικὴ ἀνάπτυξη, εἶναι δμως ὑποχρεωμένη νὰ ἀναλαμβάνει τὴν εύθυνη τῆς διατήρησης μιᾶς σχετικῆς «πλήρους ἀπασχόλησης» καὶ τὸν περιορισμὸ μεγαλύτερων πτώσεων. Ἡ κατάσταση τοῦ 1933 ἢ ὅποια θὰ ισοδυναμούσε σήμερα γιὰ τὶς Ἡνωμένες Πολιτείες μὲ 30 ἑκατ. ἀνέργους εἶναι ἀπόλυτα ἀκατανόητη ἢ μᾶλλον θὰ ὀδηγοῦσε στὴν ἀνατίναξη τοῦ συστήματος μέσα σὲ 24 ὥρες. Οὔτε οἱ ἐργάτες, οὔτε οἱ καπιταλιστὲς θὰ μποροῦσαν νὰ τὴν ἀγεχτοῦν. Ἐκεῖνο ποὺ παρέχει τοῦ λοιποῦ στὸ καπιταλιστικὸ κράτος τὰ ἀναγκαῖα δργανα νιὰ νὰ διατηρεῖ τὶς οἰκονομικὲς διακυμάνσεις σὲ στενὰ δρια, εἶναι ἡ ἐπέκταση τῆς ἐπέμβασής του στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ καὶ προπάντων ἢ τεράστια ἀναλογία τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος ποὺ διαχειρίζεται ἀμεσα ἢ ἔμμεσα.

B. Κατὰ συνέπειαν, ἡ σχετικὴ ἀριθμητικὴ σπουδαιότης τῆς ἀνεργίας —δὲν μιλᾶμε ἐδῶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη σπουδαιότητά της. — ἔχει τεράστια ἐλαττωθεῖ. Σχεδὸν σὲ ὅλες τὶς βιομηχανικὲς εύρωπα ἔκεις χῶρες ἢ ἀναλογία τῶν ἀνέργων ἔχει περιοριστεῖ ἀπὸ 15 χρόνια κάτω τοῦ 2% τῆς ἐργατικῆς δύναμης. Ποσοστὸ σημαντικὰ κατώτερο μὲ αὐτὸ τοῦ παρελθόντος. Ἔξω ἀπὸ σπάνιες ἰδιαίτερες περιπτώσεις καὶ παρὰ τὴν τεράστια τεχνικὴ ἀνάπτυξη δὲν

ύπηρξε τεχνολογική άνεργία ξετω λίγο ένδιαφέρουσα. Καὶ εἶναι φανερό δτι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ «αὐτοματισμοῦ» δὲν θὰ δημιουργοῦσε ἀπ’ αὐτὴ τὴν ἀποψη τίποτε παραπάνω ἀπὸ τοπικὲς καταστάσεις.

Γ. Ἡ σχεδὸν ἔξαφάνιση τῆς ἀνεργίας συνέβαλε στὴν ὑψωση τοῦ μέσου ἐργατικοῦ εἰσοδήματος μάκρας διαρκείας. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ αὔξηση τοῦ πραγματικοῦ μισθοῦ ὑπῆρξε δχι μόνον πιὸ γρήγορη ἀπὸ δτι σὲ προηγούμενες περιόδους τοῦ καπιταλισμοῦ ἀλλὰ ἀπειρα πιὸ κανονική. Αὐτὸ πρῶτα ἀπ’ ὅλα καὶ πάνω ὅπ’ ὅλα εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πάνω ἀπὸ ἔνα αἰώνα πάλης τῶν ἐργατῶν, τόσο τῶν γενικῶν καὶ ὀργανωμένων ἀγώνων δσο καὶ τῶν «ἀμμόρφωγ» μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἐπιχείρησης ἢ ἐνδεὶς ἐργοστάσιου. Πιὸ γενικά, τῆς συνεχοῦς πίεσης ποὺ ἀσκοῦσαν οἱ μισθωτοὶ μ’ αὐτὴ τὴν ἔννοια σὲ ὅλες τὶς γραμμές καὶ σὲ κάθε στιγμή. Ἀπὸ τὸ ἀλλο μέρος μὰ νέα ἐργοδοτικὴ πολιτικὴ ἐμφανίζεται καὶ ἐφαρμόζεται ἀπὸ ἔγχη συνεχῶς αὔξανόμενο ἀριθμὸ ἐπιχειρήσεων ποὺ μποροῦμε νὰ τὴν συνοψίσουμε ἔτσι: προδῆτε σὲ παραχωρήσεις στοὺς μισθοὺς δταν αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο, μπορεῖτε ἀκόμα νὰ τὸ κάνετε ἀπὸ πρὶν γιὰ νὰ ἀποφύγετε τὶς συγκρούσεις, ξαναρπάγτε τα ἀπὸ τὴν αὔξηση τῆς ἀποδοτικότητας, συνεταιριστεῖτε δσο τὸ διηγατὸν περισσότερο μὲ τὰ συγδικάτα, προσπαθήστε νὰ «ἐνσωματώσετε» τοὺς ἐργάτες στὴν ἐπιχείρηση μὲ τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὶς διαθέσεις ποὺ ὑπολογίζουν σ’ αὐτὸ τὸ γεγονός.

Οἱ οἰκονομικὲς διεκδικήσεις μὲ στενὴ ἔννοια — ἡ αὔξηση τοῦ μισθοῦ ἢ δ περιορισμὸς τῆς διάρκειας τῆς ἐργασίας — δὲν φαίνονται πλέον οὔτε στὰ μάτια τῶν μισθωτῶν οὔτε σ’ αὐτὰ τῶν καπιταλιστῶν ἀδύνατο νὰ ἴκανοποιηθοῦν. "Ενα ποσσατὸ ἐτήσιας αὔξησης τῶν μισθῶν 3% θεωρεῖται τοῦ λοιποῦ σὰν αὐτονόητο, λογικὸ καὶ χναπόφευκτο τόσο ἀπὸ τοὺς ἐργοδότες δσο καὶ ἀπὸ τοὺς ἐργάτες (ἔγγοεῖται ἀπὸ τοὺς πρώτους σὰν μάξιμου ἀπὸ τοὺς δεύτερους σὰν μίγιμου).

Ο καπιταλισμὸς μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσει ἔνα συμβιβασμὸ πάνω σ’ αὐτὸ ποὺ εἶναι ἡ διανομὴ τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος, γιατὶ ἀκριβῶς ἔνας ρυθμὸς αὔξησης τῶν μισθῶν ποὺ εἶναι στὴν ἔδια σειρὰ μὲ τὴν αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας ἀφήγει χοντρικῶς ἀνέποφη τὴν ὑπάρχουσα διανομή.

Δ. Ἡ ὑψωση τοῦ ποσοστοῦ τῶν μισθῶν καὶ ἡ σχεδὸν ἔξαφάνιση τῆς ἀνεργίας ἔχουν δημητρίει σὲ μὰ κανονικὴ πρόδοτο τὸ ἐπί-

πεδίο ζωής του έργατη, όν τὸ μετρήσουμε μὲ τὰ ἐμπορεύματα ποὺ καταναλώνει.

Σὲ μικρὲς προθεσμίες καὶ κάνοντας ἀφοίρεση συγχυριακῶν διακυμάνσεων καὶ τοπικῶν ἡ ἐπαγγελματικῶν καταστάσεων αὐτὴ ἡ πρόοδος τείνει νὰ εἶναι παράλληλη μ' αὐτὴν τοῦ συνδλου τῆς παραγωγῆς. Αὐτὸ τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι μόνον ἀμετάκλητο (έκτος ἀπὸ ἔναν κοσμικὸ κατακλυσμὸ) ἀλλὰ ἀπορρέει ἀπὸ ἔνα προτσὲς ποὺ τίποτε δὲν μπορεῖ πλέον νὰ τὸ σταματήσει, ἔχει τοῦ λοιποῦ καταγραφεῖ στὴν ἀγαπομία στὸν φυσικὸ σκελετὸ τοῦ κεφαλαίου. Τὰ δύο τρίτα τῆς σελιχῆς συγχρόνου παραγωγῆς σχηματίζονται ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τῆς κατανάλωσης τῶν ὅποιων μιὰ σταθερὰ αὔξανόμενη ἀναλογία κατασκευάζεται μαζικὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ.

Ἡ συσσώρευση μ' αὐτοὺς τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας θὰ ήταν ἀδύνατη δίχως μιὰ καγονικὴ ἐπέκταση μαζικῆς ζήτησης τῶν ἀγαθῶν κατανάλωσης, ἐγγοεῖται καὶ αὐτῶν ποὺ θεωροῦνται ἄλλοτε σὰν εἶδη πολυτελείας. Τὸ προτσὲς ὑποστηρίζεται ἀπὸ μιὰ τεράστια ἐμπορευματικὴ δραστηριότητα μὲ σκοπὸ τὴν δημιουργία ἀναγκῶν καὶ φυχολογικῆς διάπλασης τῶν καταναλωτῶν καὶ ἐνισχύεται ἀπὸ παράπλευρα συστήματα, ὅπως ἡ πίστωση στὴν κατανάλωση, τῆς ὅποιας τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἀποφασιστικὰ πάνω στὴν ἀγορὰ τῶν «διαρκῶν ἀγαθῶν». Ἡ ὑψωση τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς θα δίζει ζευγαρωτὰ μὲ τὴν αὔξηση, ὅν καὶ πολὺ πιὸ περιορισμένα καὶ ἀκαγόνιστα τῶν ἀνέσεων.

Τὰ δύο συγοδεύονται τόσο ἀπὸ μιὰ ἀλλαγὴ τοῦ τύπου τῆς κατανάλωσης ὅσο μέχρι ἐνδέ δρισμένου σημείου, ἀπὸ μιὰ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου γενικὰ ζωῆς.

Ε. Ὁ ρόλος τῶν συγδικάτων ἔχει βασικὰ τροποποιηθεῖ τόσο ἀγτικειμενικὰ ὅσο καὶ στὰ μάτια τῶν καπιταλιστῶν καὶ τῶν ἔργατων. Ἡ οὖσιώδης λειτουργία τους ἔχει γίνει ἡ διατήρηση τῆς εἰρήνης μέσα στὴν ἐπιχείρηση μὲ τὸ ἀντάλλαγμα περιοδικῶν παραγωρήσεων στοὺς μισθίους καὶ μὲ ἔνα πολὺ σχετικὸ STATUS — QUIT στὶς συνθῆκες τῆς παραγωγῆς. Οἱ καπιταλιστὲς τὰ διέπουν ἔτσι σὰν ἀναγκαῖο κακό, ἔχουν παραιτηθεῖ νὰ τὰ καταπολεμοῦν ἀκόμα καὶ ἔμμεσα. Οἱ ἔργατες τὰ διέπουν σὰν δργανισμοὺς «σωματειακούς», εἶδος φιλικῆς ἡ ἀμοιβαίας ἐξασφάλισης ὅσο καὶ καλὰ - κακὰ προστασίας ἐν μέρει τῶν ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων τους καὶ χρήσιμα γιὰ τὴν ἐπίτευξη τρεχόντων αὔξησεων τοῦ